

Вільчик Тетяна Борисівна

доктор юридичних наук, професор кафедри
організації судових та правоохоронних органів
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, адвокат
(м. Харків, Україна)

КОМУНІКАЦІЯ СУДДІВ ТА АДВОКАТІВ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА ПРАКТИКА УКРАЇНИ

Наразі держава знаходиться на етапі формування нового правового обґрунтування діяльності адвокатури, яка за час свого існування отримала велику значимість. За своєю конституційною природою і соціально-правовим змістом інститут адвокатури знаходиться в тісному взаємозв'язку з інститутом судової влади. Конституційне право на професійну правничу допомогу (ст. 59, ст. 131-2 Конституції України) справедливо відносять до основних конституційних гарантій права на доступ до правосуддя, яке, в свою чергу, є невід'ємною складовою права на судовий захист (ст. 55 Конституції України). Стратегією реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки інститути прокуратури і адвокатури визнані як рівноправні суміжні інститути, що сприяють діяльності судової влади. Закріплення нового статусу інституту адвокатури у системі судової влади викликає необхідність дослідження нових форм комунікації між адвокатурою та судом, принципів такої взаємодії, у тому числі із урахуванням міжнародних стандартів та європейського досвіду.

У Висновку № 16 (2013) Консультативної ради європейських суддів про відносини між суддями та адвокатами від 15.11.2013 р. відмічається, що судді та адвокати відіграють різні ролі в судовому процесі, проте внесок представників обох професій є необхідним для досягнення справедливих та ефективних рішень в усіх судових процесах відповідно до закону (п. 4). Судді та адвокати мають співпрацювати задля задоволення потреб сторін (п. 17). Хоча судді та адвокати відіграють різні ролі в судовому процесі, внесок представників обох професій є необхідним для досягнення справедливих судових рішень (п. 4). У рекомендаціях, викладених у Висновку № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень, зазначається, що стандарт якості судових рішень – це результат взаємодії між численними учасниками судової системи, у тому числі між суддями та адвокатами. Незалежність суддів має гарантуватися на найвищому законодавчому рівні [1]. Незалежність адвокатів має гарантуватися таким самим чином, – відмічається у параграфі 7 Рекомендації CM/Rec (2010) [2].

Необхідна конструктивна взаємодія між адвокатами та суддями щодо формування належної судової практики у сфері адвокатури та адвокатської діяльності [3]. У постанові від 30 травня 2018 року Верховний Суд зазначив, що адвокатура як інституція та її діяльність в аспекті забезпечення реалізації конституційного права особи на правову допомогу набуває певних особливих властивостей суб'єкта публічних відносин. Ця властивість адвокатури увиразнюється (посилюється) метою її служіння суспільному інтересу шляхом надання своєчасної і належної правової допомоги у поєднанні з виконанням делегованих їй державою окремих владних повноважень. У контексті сказаного має значення й особливий характер адвокатської професії, представники якої є учасниками творення правосуддя, у зв'язку з чим користуються, зокрема, правом участі у суді як захисники чи представники та імунітетом від судового переслідування за свої виступи в залі суду [4]. До речі саме для побудови таких конструктивних відносин і безпосередньо під час судових процесів є відповідна практика Європейського суду з прав людини по справах (далі – ЄСПЛ). Наприклад, у

справі «*Бартая проти Грузії*» (рішення від 26.07.2018 року) адвокат незадовго до слухання поінформував суд про його відсутність на судовому засіданні і подав клопотання про відкладення слухання. Клопотання адвоката було відхилено та прийняте заочне рішення проти Бартая. ЄСПЛ вказав, що останній не мав можливості брати участь у провадженні на рівних засадах зі супротивною стороною, яка була представлена адвокатом, і тому судові рішення щодо нього підлягає скасуванню [5].

Процесуальне законодавство України містить норми, відповідно до яких учасники процесу, а також інші особи, присутні в залі судового засідання, зобов'язані беззаперечно виконувати розпорядження головуєчого, додержуватися в судовому засіданні встановленого порядку та утримуватися від будь-яких дій, що свідчать про явну неповагу до суду або встановленим в суді правилам [6]. Виходячи з аналізу зазначених норм, можна прийти до висновку, що за вчинення будь-якої із вказаних дій (наприклад, недотримання розпоряджень головуєчого), навіть при першому їх скоєнні, адвокат може бути притягнутий до відповідальності. Крім того, законодавство не тільки не розкриває поняття «неповага до суду» і не згадує його кваліфікуючі ознаки, але і не наводить конкретний перелік діянь, вчинення яких може бути розцінено судом як неповага до нього. Вирішення даного питання закон відносить на розсуд самого суду, що не виключає можливості зловживання цим правом. Можливість існування такого широкого трактування поняття «неповага до суду» і закріплення суворих санкцій за діяння, в яких виражається така неповага, можливо тільки в тому випадку, коли принципи законності і верховенства права, рівності і незалежності учасників процесу не будуть декларативними, а будуть дотримуватися всіма учасниками процесу, в тому числі і суддями [7]. Показовим є випадок, коли в США суддя округу Іонія в штаті Мічиган Раймонд Воут оштрафував сам себе за те, що його телефон голосно задзвонив під час слухання справи, зазначивши при цьому, що він як суддя повинен являти собою приклад поваги до закону [8].

Як показує правозастосовна практика судів, в переважній більшості випадків, ініціюючи перед відповідними кваліфікаційно-дисциплінарними комісіями питання про дисциплінарну відповідальність адвоката, суди вказують на те, що адвокатом було скоєно діяння, яке *перешкоджало здійсненню правосуддя і містить ознаки неповаги до суду*¹². Відповідно до даних Єдиного державного реєстру судових рішень України від 24.08.2018 року за період з 2016 по 2018 рр. судами було порушено 10 проваджень про адміністративне правопорушення, передбаченого ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП) щодо адвокатів [9]. Більшість постанов по цих справах була скасована апеляційною інстанцією (6), або відправлена для належного оформлення до органу, який виніс постанову (1). В усіх випадках за вказаний період суди накладали на адвокатів адміністративне стягнення у вигляді штрафу у розмірі 850 гривень. Найбільш розповсюдженою підставою закриття адміністративних проваджень щодо адвокатів є відсутність в їх діях належним чином зафіксованого складу адміністративного правопорушення. Іноді судді притягують адвокатів до адміністративної відповідальності за неповагу до суду без законних на то підстав. Так, голова районного суду м. Дніпропетровська притягнув до адміністративної відповідальності адвоката за зйомку судового засідання на мобільний телефон. Як слушно зауважив адвокат, згідно ч. 4 ст. 11 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» особи, присутні в залі судового засідання, можуть проводити в залі судового засідання фотозйомку, відео- та аудіозапис з використанням портативних відео і

¹² Застосування відповідальності до учасників кримінального провадження за невиконання процесуальних обов'язків має свої особливості.

аудіотехнічних засобів без отримання окремого дозволу суду, але з урахуванням обмежень, встановлених законом.

Іноді принцип пріоритету інтересів клієнта входить у конфлікт з етикою відносин у судовому засіданні. Надмірна наполегливість і принциповість у відстоюванні захисником інтересів клієнта іноді перетинає межу і може розцінюватися суддями як неповага. Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури України має на цей час чимало скарг від суддів із цього приводу [10]. Як правило, у скаргах судді відзначають або недисциплінованість адвокатів, які не з'являються на судові засідання, або їхню негідну поведінку під час судового розгляду. Утім, рішеннями ЄСПЛ «Корнєв і Карпенко проти України» від 21.01.2011 року [11], «Гуренка проти України» від 08.07.2010 року [12] констатовано, що з огляду на суворість покарання за правопорушення, передбачене статтею 185-3 КУпАП, воно не є незначним, по суті є кримінальним і таким, на яке поширюється положення статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Правове регулювання інституту неповаги до суду в кожній державі, в тому числі і в Україні має бути здійснено з урахуванням положень, зазначених в постанові ЄСПЛ у справі «Санді Таймс проти Сполученого Королівства» (*The Sunday Times – United Kingdom*) від 26 квітня 1979 р., в якому вказується на те, що мета інституту неповаги до суду не в тому, щоб поставити судочинство поза всякою критикою. При здійсненні правосуддя учасники процесу, в тому числі і судді, повинні дотримуватися висновку про те, що «суди не можуть діяти в вакуумі» [13]. ЄСПЛ неодноразово вказував, що ст. 10 Конвенції застосовується до професійних виступів адвоката, які можуть носити гострий і навіть гротескний характер з метою посилення образності його мови і впливу на суддів, але не повинні переходити межу прямих образ. Важливою рисою, що дозволяє відокремити допустиму критику від неприпустимою, Європейський Суд вважає *сумлінність намірів, яка повинна враховуватися при оцінці фактів порушення права на свободу слова*. У справі *Čeferin v. Slovenia* (January 2018) ЄСПЛ визнав штраф адвокату за неповагу до суду порушенням свободи вираження думки та у черговий раз висловив позицію про необхідність збереження балансу між захистом авторитету судової влади і захистом свободи слова. ЄСПЛ звернув увагу на те, що у осіб, які не займають державні посади, включаючи адвокатів, *більш широке право на свободу вираження поглядів, ніж у державних службовців (суддів і прокурорів)*. При цьому адвокат з урахуванням наявних у нього юридичних знань повинен бути більш стриманий у своєму праві, ніж простий обиватель [14].

Отже, виходячи з вищесказаного можна зробити висновок про необхідність законодавчого закріплення норм, які б забезпечили належний баланс між потребою дотримуватися шанобливого ставлення до авторитету судової влади і необхідністю адвоката в межах своїх повноважень виконувати обов'язки захисника (представника) у справі. Необхідність дотримання зазначеного балансу усіма учасниками провадження, в тому числі і суддями, повинна розглядатися в якості однієї з основних умов належного здійснення правосуддя.

Використані матеріали:

1. Висновок № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень. URL: <https://goo.gl/ep8dpt> (дата звернення: 28.10.2018).

2. Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17.11.2010 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a38 (дата звернення: 28.10.2018).

3. Дроздов О. Гарантії адвокатської діяльності в контексті міжнародних стандартів або «больові точки» сьогодення Адвокатури України. URL: <https://goo.gl/A63snP> (дата звернення: 28.10.2018).

4. Постанова Верховного Суду від 30.05.2018. справа №466/1367/16-а. URL: <https://goo.gl/K2kSta> (дата звернення: 28.10.2018).

5. Рішення Європейського Суду з прав людини від 26.07.2018 року у справі «Бартая проти Грузії». URL: <https://goo.gl/vEuq8A> (дата звернення: 28.10.2018).

6. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон від 18.03.2004 №1618-IV. База даних «Законодавство України». URL: <https://goo.gl/tUyvjK> (дата звернення: 28.10.2018).; Господарський процесуальний кодекс України: Закон від 06.11.1991 № 1798-XII. База даних «Законодавство України». URL: <https://goo.gl/WgL9Rr> (дата звернення: 28.10.2018).; Кодекс адміністративного судочинства України: Закон від 06.07.2005 №2747-IV. База даних «Законодавство України». URL: <https://goo.gl/1FXG97> (дата звернення: 28.10.2018).

7. Заборовский В. В. Правовая сущность ответственности адвоката за проявление неуважения к суду по законодательству Украины. *Сибирский юридический вестник*. № 3 (74). 2016. С. 11.

8. В США судья оштрафовал сам себя за зазвонивший на слушаниях телефон. URL: <https://lenta.ru/news/2013/04/14/self/> (дата звернення: 28.10.2018).

9. Єдиний державний реєстр судових рішень України. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/>

10. Дроздов О. Судді створюють небезпечну практику, яка може вдарити по їхньому авторитету і гарантіям. 25.07.2018 URL: <https://goo.gl/Ly2Spn> (дата звернення: 28.10.2018).

11. Рішення Європейського Суду з прав людини від 21.01.2011 у справі «Корнєв і Карпенко проти України» (Заява № 17444/04). URL: <https://goo.gl/kiS7Ex> (дата звернення: 28.10.2018).

12. Рішення Європейського Суду з прав людини від 08.07.2010 у справі Гурепка проти України (№ 2) (Заява № 38789/04). [Електронний ресурс]. URL: <https://goo.gl/nmp1zv> (дата звернення: 28.10.2018).

13. Case of The Sunday Times v. United Kingdom (judgment): № 6538/74, 26/04/1979. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-575843> (дата звернення: 28.10.2018).

14. Case of Čeferin v. Slovenia, January 2018. (Application no. 40975/08). URL: <https://goo.gl/PAc6Vt> (дата звернення: 28.10.2018).

Міністерство освіти і науки України

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Юридичний факультет
Кафедра процесуального права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Кафедра організації судових та правоохоронних органів

Німецько-українське об'єднання юристів

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

МАТЕРІАЛИ

II Міжнародної науково-практичної конференції

18-19 жовтня 2018 року
м. Чернівці

УДК 347.9(477)(08)

C91

Редакційна колегія:

Щербанюк Оксана Володимирівна, доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (*голова*);

Москвич Лідія Миколаївна, доктор юридичних наук, професор, завідувача кафедрою організації судових та правоохоронних органів Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Остафійчук Людмила Аурелівна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

Бутирська Ірина Анатоліївна, кандидат юридичних наук, асистент кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

Савчин Неля Миколаївна, кандидат юридичних наук, асистент кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

Турман Наталя Омелянівна, кандидат юридичних наук, асистент кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

Цибуляк-Кустевич Анна Степанівна, кандидат юридичних наук, асистент кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (*відповідальний секретар*).

Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в

C91 ***Україні***: Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 18-19 жовтня 2018 р.); [редкол.: О. В. Щербанюк (голова), А. С. Цибуляк-Кустевич (відпов. секр.) та ін.]. Чернівці, 2018. 392 с.

До збірника увійшли матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні» (Чернівці, 18-19 жовтня 2018 р.).

Оргкомітет не несе відповідальності за науковий зміст і виклад матеріалу, що подано у рукописах. Для науковців, аспірантів та студентів.

УДК 347.9(477)(08)